

3. Левина Р.Е. Нарушения письма у детей с недоразвитием речи. – М.: Изд-во АНН РСФСР, 1961. – 311 с.
4. Основы теории и практики логопедии / Под ред. Р.Е. Левиной. – М.: Просвещение, 1968. – 367 с.
5. Мастюкова Е. М. Ребенок с отклонениями в развитии. – М., 1992.
6. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. – М.: Просвещение, 1989.– 223 с.: ил.
7. Основы специальной психологии: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л. В. Кузнецова, Л. И. Переслени, Л. И. Солнцева и др.; Под ред. Л. В. Кузнецовой. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 480 с.
8. Логопедия: Учеб. для студ. дефектол. фак. педвузов /Под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. – М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1999. – 680 с.
9. Микляева Н.В. Развитие языковой способности у детей с общим недоразвитием речи // Дефектология. 2001. – № 2.
10. Трошин Олег Владимирович, Жулина Елена Викторовна. Логопсихология: Учеб. пособие для студ. вузов. – М.: ООО «ТЦ Сфера», 2005. – 247 с. – (Учебное пособие). – Библиогр.: С. 246-247.
11. Специальная педагогика / Под ред. Н.М.Назаровой. – М.: АСАДЕМА, 2000.

The article is devoted to the problem of emotional states of children with speech disorders at the moment of adaptation to studying at school with children without speech or other disorders. The author analyses theoretical information, results of clinical and psychological researches. The main problems of future research were determined.

Key words: speech disorder, adaptation, fear, anxiety.

Отримано: 04.09.2009

УДК 159.9:77.0

М.В. Шевченко

ПСИХОЛОГІЯ ВИНИКНЕННЯ ФОТОГРАФІЇ

У статті мова йде про значення психології як невід'ємної складової появи фотографії. На основі розгляду конкретного фактичного матеріалу і зроблених відповідно до його аналізу теоретичних висновків розкриваються психологічні чинники, явища й закономірності виникнення цього виду творчої діяльності, застосування адекватних засобів стимуляції пошуку винахідників та користувачів фотографії в процесі

вдосконалення як самої технічної бази, так і способів передачі дійсності засобами останньої.

Ключові слова: психологія, фотографія, творчість, функції, світло, зйомка, пристрої, камера-обскура, типи фотоапаратів, особистісне, процесуальне, інтуїція, дагеротип, калотипія, плівка.

Стаття посвячена ролі психології як неотъемлемой составляющей появления фотографии. На основе рассмотрения конкретного фактического материала и сделанных в соответствии с его анализом теоретических выводов раскрываются психологические факторы, явления и закономерности возникновения этого вида творческой деятельности, использование адекватных способов стимуляции поиска изобретателей и пользователей фотографии в процессе создания как её технической базы, так и способов передачи действительности способами последней.

Ключевые слова: фотография, творчество, функции, съёмка, свет, камера-обскура, типы фотоаппаратов, устройства, личное, процессуальное, представление, интуиция, дагерротип, калотипия, пленка.

Розглядаючи поставлену в заголовку цієї статті проблему, необхідно перш за все визначитись із розумінням психологічної сутності появи фотографії. Йдеться насамперед про певні психологічні чинники виникнення цього виду творчої діяльності, явищ і закономірностей його розвитку, засоби стимуляції пошуку винахідників та користувачів фотографії, процесу вдосконалення як самої технічної бази, так і способів створення зображень засобами останньої.

При цьому доцільно, на нашу думку, враховувати притаманний всій історії фотографії процес посилення різнофункціональності останньої. Йдеться про інформаційну, пізнавальну, дослідницьку, інтегративну (об'єднувати людей професійною фотодіяльністю, спогляданням чи навіть співпереживанням побаченого на знімку), естетичну функції знімків. Всі ці та інші напрями дії фотографії досить часто проявлялись нероздільно. Для розуміння їх впливу необхідно, зокрема, брати до уваги і сукупність певних психологічних якостей причетних до фотосправи особистостей, які не завжди залежали від зовнішніх, нерідко непереможних умов і обставин. Ці характерні риси проявлялись у творчому процесі авторів, впливали на вдосконалення технічної бази фотографії і на самі її твори, на особливості їх сприйняття.

У такому сенсі дослідження еволюції фотографічної справи означає і розгляд процесу збагачення вмінь та майстерності у цій сфері. Розвиток фотографії як виду діяльності завжди був також частиною суспільної свідомості, культури людства. Складовою поняття «психологічна сутність історії фотографії» є взаємодія психіки винахідників та користувачів фототехніки з вдосконаленням її засобів та створенням чи сприйняттям різноманітних візуальних образів, окремо взятих чи їх поєднань.

У цій статті історія фотографії розглядається як розвиток способів, форм та результатів вираження, розповсюдження і сприйняття інформації в фотографічних зображеннях, створених за

допомогою відповідних пристроїв та через призму внутрішнього світу, світогляду, ідей, думок та почуттів людей. Для цього завжди було необхідно вдосконалювати потрібні для фотосправи технічні прилади, розвивати вміння їх використовувати, здатність передавати та втілювати образи у їх візуальних різновидах.

Очевидно, що далеко не всяке вдосконалення техніки фотографії чи перший ліпший знімок адекватно передавали внутрішній світ, світогляд, думки і почуття їх автора або зображеного об'єкта, їх психологічний стан. Отже, постає питання про критерії психологічного змісту цього явища. І тут важливу роль відіграє насамперед розуміння виникнення фотографії як творчого процесу. Він має значний психологічний чинник – поєднання особистісного та процесуального. Йдеться про наявність у винахідника відповідного технічного засобу чи автора знімку, як і у суб'єкта будь якої іншої творчої діяльності, певних здібностей, знань, вмінь, мотивів, що роблять можливим досягнення результату із значними елементами новизни чи навіть унікальності.

Першочергове значення завжди мала майстерність винахідника чи фотографа, їх вміння «бачити» і висловити своє «я» через винахід нового пристрою або зроблений за його допомогою знімок. Останній, наприклад, міг відповідати технічним вимогам, мати ідею, але при відсутності майстерності самого фотографа цього було недостатньо для отримання психологічно довершеного твору. Адже навіть технічно досконала робота нерідко була позбавлена будь-якого смислового та психологічного навантаження, виявлялась неспроможною втілити почуття та/або ідею. А знімок, зроблений талановито, навіть найпростіший, стандартний, на перший погляд, сюжет може передати настільки емоційно та сильно, що в ньому можна буде побачити і відчувати багатий зміст. При цьому створення приладу чи фотографії не обов'язково повинно мати наперед заданий чіткий задум. Нерідко тут значну роль відігравали психологічні чинники, зокрема як вплив самої ситуації, так і надситуативність.

Виникнення і розвиток фотосправи – комплексний процес. Для отримання, наприклад, фотографічного зображення необхідна сукупність компонентів. До них належать і технічні пристрої, і суб'єкти (користувачі останніх), і об'єкти фотозйомки – природа, люди, техногенне середовище, які на знімках можуть нести різне психологічне навантаження. При цьому поділ на суб'єктів та об'єктів фотографії є доволі умовним, оскільки так звані об'єкти можуть приймати активну участь у створенні фотографії. Об'єкти фотозйомки в залежності від їх ролі у фотоконпозиції та смислового впливові можна поділити на головні та другорядні. Найчастіше головний об'єкт композиції, особливо його найбільш значимі частини, знаходиться у зоні найбільшої різкості. Але існують і виключення з цієї тенденції. Вони можуть мати місце тоді, коли фотограф, прагнучи досягти певного ефекту навмисно робить нерізкими якісь частини зображення задля акцентації їх художнього та смислового сенсу.

Психологія виникнення фотографії, як різновиду творчості, потребує і розгляду впливу відповідних якостей її суб'єктів – уяви, інтуїції, потреби в самоактуалізації, у використанні, іноді навіть не зовсім усвідомленому, власних здібностей для створення та вдосконалення в тому числі і технічних засобів, що уможлилювали б отримання та зберігання фотографічного зображення.

При цьому йдеться про різні пристосування. Адже іноді замість фотокамери використовувались та й нині застосовуються інші прилади. Навіть з коробки для сірників, наприклад, можна змайструвати нехитрий пристрій, який специфічним чином передає зображення. Проте, здебільшого в ролі необхідного технічного обладнання виступала все ж таки фотокамера, до складу якої найчастіше за все входив ще й об'єктив, хоча з часом виникла й безоб'єктивна техніка зйомки, так званий пінхол, коли замість об'єктива використовується невеликий отвір. Пінхол може дати доволі унікальний ефект об'ємного зображення.

Окрім цього, необхідно було мати ще й засоби для запису та зберігання отриманого фотозображення. Таку роль відігравали спочатку пластини з світлочутливим покриттям, а потім фотоплівка – у плівкових камерах чи карта пам'яті й матриця – у цифрових.

Але про який би вид (в залежності від того пристрою, який записує та зберігає інформацію) фотоапарату не йшлося, поява будь-якого з них була невіддільна від психологічних процесів – підготовки, визрівання, творчого озаріння, тобто інтуїтивного знаходження відповідного результату його творцем у процесі предметної діяльності останнього. Це стосується і конструювання будь-якого виду камери, незалежно від її технічної конструкції та якості того зображення, яке вона закарбовує. В цьому сенсі йдеться і про створення компактних та дзеркальних фотокамер. Останні закарбовують зображення через його відображення на спеціальному дзеркалі. До того ж вони мають ширші можливості для роботи зі світлом та технічними пристроями, а також здатність використовувати різні об'єктиви. Тому саме дзеркальні камери здебільшого використовуються професійними фотографами та досвідченими фотолюбителями і сьогодні.

Компактна камера – менша за розміром, легша за вагою та простіша у застосуванні та обслуговуванні, але має вужчі можливості, оскільки в ній не передбачена зміна об'єктивів у залежності від задуму та особливостей предмета фотозйомки, до того ж сам об'єктив компактної камери є менш якісним. При цьому об'єктиви у компактних камерах значно простіші, що дозволяє використовувати менше видів плівок. Матриця цифрової компактної камери – менша, що може спричинити до появи на зображеннях додаткового шуму. Також у плівковій компактній камері використовується обмежене різноманіття плівок. Тому якість зображення у компактній камері – на порядок нижча, ніж у дзеркальній при інших рівних умовах. Хоча, звісно, дуже багато залежить від майстерності та таланту фотографа. Тому й за допомогою компактної камери можна зробити високохудожні фотороботи, а дзеркальна камера у неумі-

лих руках мало на що спроможна. Адже знімає передусім не камера, а фотограф, а камера лише допомагає йому це зробити.

Від виникнення фотографії невіддільна і поява допоміжних засобів отримання фотозображень – спалахів, спеціального освітлення, штативів, різного роду фільтрів тощо, ну і звісно винайдення різних видів плівок та способів друку знімків з них. Важливим етапом в створенні фоторобіт завжди була постобробка зробленого знімка. Нині, наприклад, це стосується і знімків, зроблених за допомогою цифрових фотокамер, певні формати яких зазнають обробки ще при перенесенні на її матрицю. До того ж їх значно простіше ввести до комп'ютера для опрацювання у спеціальних графічних редакторах, найбільш популярними серед яких є програми фірми Adobe, зокрема Фотешоп та Лайтрум, а також програмне забезпечення виробників фотокамери. Окрім цього, досить часто зображення, отримані за допомогою цифрової фотокамери, мають специфічні особливості, порівняно з тими, які закарбовуються за допомогою плівки. Зокрема, в них вужчий динамічний діапазон, вони передають світло менш тонко та детально, зображення є немовби більш сірим. Тому для отримання зображень хоча б не гірших, ніж зображення на плівці, цифрові фотографії здебільшого потребують постобробки.

Виникнення фотографії являє собою і еволюцію способів вираження, передачі та сприйняття внутрішнього світу, світогляду, ідей, думок та почуттів через отримані за допомогою технічних пристроїв візуальні фотографічні образи. Виходячи з такого визначення, можна зазначити, що на появу та вдосконалення фотографічної справи впливали не тільки внутрішній світ та майстерність виконавців зйомок, але й їх вміння застосувати відповідний тип камери, а також обрати об'єкт знімання, особливо коли мова йде про людей в якості останнього.

Ролі самих фотографів, типів використаних технічних пристроїв та об'єктів у створенні фотографічних образів завжди були неоднаковими, вони безпосередньо залежали від розвитку відповідних приладів та їх використання. До того ж, коли йдеться про постановочну фотографію, наприклад, про так звані фешн-знімки, то немалий внесок в їх створення належить стилістам, дизайнерам одягу та аксесуарів, перукарям та візажистам. Окрім цього, далеко не всякий, навіть професійний фотограф, був автором ідей та концепції самої фотозйомки. Нерідко фотограф забезпечував лише її технічний бік, що знижувало його значення та внесок у створення знімку. Тому доцільно відрізнити, в т.ч. і за допомогою відповідних термінів, фотографів, які лише технічно забезпечують створення зображення, від тих, які до того ж є авторами ідей, концепції, стилю фотозйомки. Перший є фотографом-виконавцем, а другий – фотомитцем. Діяльність останнього не можна зрозуміти без врахування його психологічних якостей. А відтак вивчення виникнення фотографії невіддільне від розгляду психологічних аспектів фотографічної діяльності.

Як відомо, в усі часи фотографія являла собою малювання світлом зображення на екрані або ж світочутливому матеріалі за

допомогою фотоапаратури. Фотографування завжди полягало в отриманні відбитків предметів чи предметних точок на екрані, або ж у фіксуванні їх через дію світла, тобто електромагнітних хвиль видимого та невидимого спектрів, що відбиваються чи випромінюються, за допомогою хімічних та фізичних процесів.

Отримання зображень за допомогою світла, яке віддзеркалюється від предметів, практикувалося ще у стародавні часи шляхом використання методу, який пізніше був названий ортоскопічною фотографією. Вона не потребувала складних оптичних пристроїв. Зображення проектувалось на поверхні, протилежній щілинам та невеликим отворах. Цей метод пізніше і став основою для створення камери, яка обмежує отримане зображення від засвітки світлом, що не несе зображення. Такий пристрій (первісна камера) пізніше було названо обскурою (від лат. *obscurans* – затемняючий) і він був прообразом фотографічного апарату. Сам же термін «фотографія» (від гр. *phos, photos* – світло + *grapho* – пишу; звідси – світлопис, писання, малювання світлом) був обраний як найбільш точний Французькою Академією наук у 1839 році [1].

Але перші оптичні зображення з'явилися значно раніше – ще приблизно тисячу років тому. Арабський математик та вчений десятого століття Алхазен з Басри, який вивчав основні принципи оптики й особливості світла, помітив природний феномен перевернутого зображення, яке він бачив на білих стінах затемнених кімнат та наметів, коли воно проходило через невеликий круглий отвір у стіні. Алхазен користувався камерою обскура для спостереження за затемненнями сонця, оскільки вже тоді було відомо про те, що шкідливо дивитися на сонце незахищеними очима.

У вісімнадцятому столітті на вулицях багатьох європейських міст можна було спостерігати дивну споруду – переносний столик, накритий наметом з люстерком, яке оберталось на його верху. Ця камера-обскура давала можливість художнику в затемненому наметі отримувати через поворотне люстерко та об'єктив спроектоване відображення виду міста чи людини, яке він обводив, а потім розмальовував. Отримана картина хоч і була продуктом живопису, але вона створювалась на основі відображення об'єкту оптичним приладом, що значною мірою обумовлювало композицію і весь її зміст. Останні мали, отже, певне технічне походження, особливості, що впливали з використання механічного ока – оптичного об'єктива, і могли називатись «напівфотографічними». Обскура суттєво змінювала способи побудови простору в такій картині, співвідношення частин, вибір предметів, посилювала документальність зображуваного. Такі більш достовірні види міст, які прославили італійців Антоніо Канале і Бернардо Белотто, називали італійським словом «ведута». В Росії в тому ж 18 столітті камеру-обскуру використовував живописець Михайло Махаєв [2, с. 84]. У створенні таких «напівфотографічних» картин суттєву роль відігравала надситуативна активність їх творців. Йдеться про психологічну здатність останніх враховувати зовнішні обмеження зображення (його загальні абрисы визначались одержаною за до-

помогою обскури проекцією об'єкта) і одночасно долати ці обмеження на основі творчого підходу до завершення такої картини, що значною мірою обумовлювалось уявою, інтуїцією, неусвідомленими прагненнями митців до прекрасного.

У вісімнадцятому столітті німецький фізик Йоган Генріх Шульце, намагаючись приготувати речовину, яка б світилася, випадково змішав крейду з азотним лугом, у якому було трохи срібла. Тоді він звернув увагу на те, що, коли сонячне світло потрапляє на таку білу суміш, то вона стає темною. Після цього Шульце провів експерименти з використанням вирізаних з паперу літер та чисел, які накладав на пляшку з приготованим розчином, і отримував таким чином фотографічні відбитки на посрібленій крейді [4, с. 8]. Цей експеримент став поштовхом для для спостережень та відкриттів у хімії, які за допомогою камери обскури пізніше призвели до появи фотографії.

Отже, винайдення фотографування обумовили не один, а два винаходи: отримання зображення за допомогою оптичного пристрою і закріплення цього зображення хімічними засобами.

Перше закріплене зображення було зроблено у 1822 році, але воно не збереглося до цього часу. Тому першою фотографією вважається знімок «Вид з вікна» (*див. фото 1*), який було отримано французом Жозефом Несеформом Ньепсом у 1826 році за допомогою камери-обскури на олов'яній пластинці, яка була покрита тонким шаром асфальту. Експозиція тривала упродовж восьми годин на сонячному світлі [1].

Фото 1. Перший у світі фотографічний знімок
«Вид з вікна», 1826.

При цьому Ньепс не ставив перед собою мету відкрити новий вид інформації чи мистецтва. Але в процесі винахідницької діяльності спрацювало його прагнення передати дійсність мовою самої реальності за допомогою певних технічного і хімічного засобів. У цій першій відомій фотографії Ньепс відобразив вид з його майстерні на дахи сусідніх будинків, споглядання якої викликало психічний процес утворення в уяві мальовничого пейзажу.

Це справляло настільки велике враження, що знайшлися бажуючі використати таке явище. Одним із них був художник Луї Жак Манде Дагер, відомий своїми світловими картинами – намальованими з обох боків полотна зображеннями, що підсвічувались з обох боків. Він уклав з Ньепсом угоду про спільний пошук досконаліших пристрою і обробки світлочуттєвого матеріалу. У 1839 році Дагер опублікував спосіб отримання зображення на мідній пластинці, покритій сріблом, який він винайшов разом із своїм компаньйоном Ньепсом. Але останнього вже не було в живих. Знімок мав, як для того часу, порівняно високу якість, закріплював світлове позитивне зображення на полірованій срібній пластинці. Воно виготовлялась в одному примірнику, розмноженню не піддавалось, було дзеркально перевернутим. У повідомленні Французької Академії Наук це відкриття Дагер назвав тільки своїм іменем – дагеротипія [1; 2, с. 4]. В цьому вчинку проявилась, на жаль, і така його негативна психологічна риса, як користоловство, непорядне прагнення потішити власне самолюбство за рахунок іншої людини.

У 1841 році англієць Вільям Генрі Фокс Тальбот запатентував ще один спосіб отримання фотографічного зображення за допомогою паперу, просякненого хлористим сріблом. Таку паперову пластинку проявляли, потім закріплювали, одержуючи таким чином негатив. З нього друкували позитивний знімок на світлочутливому папері, який можна було розмножувати в необхідній кількості. Такий спосіб Тальбот – різнобічний вчений і винахідник з мистецькими схильностями, яким були притаманні творчі психічні стани, назвав калотипією (від гр. *calos* – краса) [4, с. 9-10]. Саме цей спосіб фотографування виявився найбільш перспективним, його принцип широко застосовується і понині.

Отже, виникнення фотографії було творчим процесом, значне місце в якому посідали психологічні чинники. Реалізація її засновниками власних здібностей, мотивів, знань та умінь обумовила появу нового виду людської діяльності, якій притаманні новизна і оригінальність, – фотосправи.

Список використаних джерел

1. Документы по истории изобретения фотографии. Переписка Ньепса, Дагера и другие материалы. – М.-Л.,1949.
2. Морозов С.А. Фотография как искусство. – М.,1972.
3. Мир фотографии. – М.,1989.
4. Морозов С. Творческая фотография. – М.,1986.

5. Краткий психологический словарь. – М.,1985.
6. Выготский Л.С. Психология искусства. – М.,1986.
7. Роменець В.А., Маноха І.П. Історія психології. – К.,1998.

In this article we've written about value of psychology like integral component of history of photography. In base on fundament of concrete evidence and theoretical conclusions we can open psychological factors of appearance for this kind creative activity, phenomenons and patterns of its developments, using ways for stimulation of finding inventors and users of photography in process its development includes its technical base and ways for reflect reality and personality with using photographs.

Key words: photograph, creation, shooting, camera obscura, type of cameras, holography, genre, landscape, portrait, still life, over of consciousness, oversituation, body feelings.

Отримано: 02.10.2009

УДК 159.947.2-053.6

Н.О. Шевченко

ВІКОВІ МОЖЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ

У статті аналізуються можливості особистісної самодетермінації в онтогенезі, зокрема, в підлітковому віці. Дається характеристика основних напрямів дослідження даного феномену, аналізуються основні зміни в особистісному розвитку підлітка, які створюють ґрунт для самодетермінації.

Ключові слова: можливості, особистісна самодетермінація, онтогенез, підлітковий вік, підліток.

В статье анализируются возможности личностной самодетерминации в онтогенезе, в частности, в подростковом возрасте. Дается характеристика основных направлений изучения данного феномена, анализируются основные изменения в личностном развитии подростка, которые создают почву для самодетерминации.

Ключевые слова: возможности, личностная самодетерминация, онтогенез, подростковый возраст, подросток.

Постановка проблеми. Саморозвиток особистості в сучасному динамічному світі набуває особливої актуальності. Найважливішим завданням середньої освіти є виховання таких особистостей, які здатні до самостійного вдосконалення своїх якостей. Здібність до саморозвитку допоможе молодим людям ефективно існувати в бурхливому конкурентному середовищі. Як показав аналіз психологічних досліджень за даною проблемою, самодетермінація найчастіше розглядається науковцями як один із аспектів саморозвитку [1; 3; 8; 13; 18]. Актуальність наукового вивчення проблеми